

K İ T A P T A H L İ L İ

İsmail SOYSAL — *Türkiyenin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Andlaşmaları*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1965, 471 sayfa, 30 T. L.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsünce sırasıyla 1959 ve 1961 yıllarında düzenlenen Devletler Hukuku Öğretimi Symposiumu ile Milletlerarası Politika Öğretimi Symposium'un-da Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Politika öğretiminde Türk tatbikatında büyük bir yer verilmesi gereği üzerinde durul-de durulmuştu. [Bk. *Devletler Hukuku Öğretimi Symposiumu* (Ankara, 8-9 Mayıs 1959, Ankara, S.B.F. ve Dış Münasebetler Enst, yayını, 1961; *Milletlerarası Politika Öğretimi Symposiumu* (Ankara, 31 Mart - 1 Nisan 1961), Ankara, S.B.F. ve Dış Münasebetler Enst. yayını, 1962.] Bu çalışmalara katılanlar, Milletlerarası Münasebetler ve Milletlerarası Hukukla ilgili Türk belgelerinin biran önce yayınlanması dileğinde bulunmuşlardı. Tartışmalarda, Prof. Nihat Erim'in *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri* adlı derlemesi o zamana kadar yayınlanmış tek kitap olarak gösterilmiş ve bu derlemenin Siyasî Tarih ve Milletlerarası Hukuk öğretimi ile ilgili araştırmalarda çok faydalı olduğu belirtilmiştir.

Bilindiği gibi, Prof. Erim'in kitabı Osmanlı Devletinin taraf olduğu önemli milletlerarası andlaşmaları içine almaktadır. [Bu kitabın Prof. S. L. Meray tarafından yapılan eleştirmesi için bk. IX S. B. F. D. (Mart 1954) sayı 1, s. 162 - 165.] Her ne kadar Prof. Erim, kitabının önsözünde, T. B. M. M. hükümetinin kurulduğu andan başlayarak Türkiyenin taraf olduğu belli başlı milletlerarası belgeleri ikinci cilt halinde yayınlayacağını belirtmekte ise de, şimdiye kadar böyle bir derleme kendisi tarafından yayınlanmamıştır. Sayın İsmail Soysal'ın Türkiye İş Bankası tarafından yayınlanan *Türkiyenin Dış Münasebetleriyle ilgili Başlıca Siyasî Andlaşmaları* adlı derlemesi bu boşluğu kısmen doldurmaktadır.

Sayın İsmail Soysal kitabında, 1920 den buyana Düsturda yayınlanmış başlıca siyasî andlaşmalarımızı ve bu arada bazı demec-leri derlemiş bulunmaktadır. Ayrıca, sayın derleyici, her andlaşma-

nın başına, o andlaşmanın yapılışı, yürürlüğü ve mahiyeti hakkında kısa notlar koymuştur.

Kitapta yer alan andlaşmalar şu şekilde sıralanmıştır :

1921 Türkiye - Sovyet Dostluk Andlaşması - 1921 Türkiye - Fransız Andlaşması - 1923 Lozan Barış Andlaşması ve Ekleri - 1925 Türk - Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Andlaşması - 1926 Musul Andlaşması - 1934 Balkan Paktı - 1936 Boğazlar Hakkında Montreux Sözleşmesi - 1937 Sadabad Paktı - 1939 Hatay Andlaşması - 1939 Türk - Fransız - İngiliz «Üçlü İttifakı» - 1941 Türk - Alman Saldırmazlık Andlaşması - 1945 Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Adalet Divanı Statüsü - 1948 İnsan Hakları Beyannamesi - 1949 NATO Andlaşması ve Türkiye - Yunanistan ve Federal Almanyanın Katılma Protokolleri - 1949 Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Ek Protokol - 1953 Türk - Yunan - Yugoslav Dostluk ve İşbirliği Andlaşması - 1954 Üçlü Balkan İttifakı - 1955 CENTO ve 1964 Bölgesel Kalkınma için İşbirliği - 1959 Türk - Amerikan İşbirliği Andlaşması - 1960 Kıbrıs Andlaşmaları.

Bu liste 1920 den buyana yapmış olduğumuz siyasî andlaşmalarımızın başlıcalarını içine alacak genişliktedir. Bununla birlikte, kitaba bazı önemli siyasi belgelerin nedense alınmadığı görülüyor. Örneğin, iki harparası devrin önemli belgelerinden biri olan *Kellog Misakı* [*Düstur*, III, 10, 321 (200)] ile Harbin Milli Siyaset olarak Kullanılmaması hakkında Moskovada İmza edilen Protokol [*Düstur*, III, 10, 581 (308)] kitaba alınmamıştır. Yine aynı devrede, deniz kuvvetlerinin sınırlandırılması ile ilgili olarak Sovyet Rusya [*Düstur*, III, 12, 1010 (349)] ve Yunanistan [*Düstur*, III, 12, 86 (43)] ile yaptığımız protokoller kitapta mevcut değildir. Ayrıca, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında Bir Ortaklık Yaratıcı Andlaşma [12 eylül 1963, *Düstur*, V, 3, 444] da belgeler arasında bulunmamaktadır. Oysa, iktisadî olduğu kadar siyasî bir önem taşıyan bu son belgenin 1965 de yayınlanan böyle bir derlemede bulunması gerekirdi.

Kitapla ilgili birkaç noktaya daha değinmek isteriz:

Türk - Sovyet Tarafsızlık Andlaşması ile ilgili notta, sayın derleyici, «bu andlaşmanın dili genç nesiller için anlaşılması oldukça güç olduğundan, bazı Arapça terkipler Türkçeleştirilerek sunulmuştur» (s. 209) demektedir. Bir derleyicinin sunduğu belgeler üzerinde istediği gibi kalem oynatması kural olarak kabul edilmez. Genellikle uygulanan usule göre, derlemede, belge olduğu gibi verilir.

Genç kuşaklarca anlaşılmayan sözcüklerin karşılığı, o sözcüğün hemen yanısıra, parantez içine konur. Kitabın sonuna eklenecek bir sözlükle de aynı sonuca varılabilir.

Sayın Soysal, Lozan Andlaşması ve Ekleri ile ilgili notunda (s. 33), Türk - Yunan Ahali Mübadelesi Sözleşmesinden «artık gerçekleştiği için varlık sebebi kalmayan metin» olarak bahsetmektedir. Bizce, Ahali Mübadelesi Sözleşmesini böyle bir tarihî belge saymak imkânsızdır. Çünkü, bu sözleşmenin İstanbul Rum ahali ile Batı Trakyanın Müslüman ahalisinin mübadeleye tabi olmadığını belirten hükümleri halen uygulanmakta olan hükümlerdir.

Yürürlüğe giriş bakımından 20 ekim 1921 tarihli Türk - Fransız İtilâfnamesi çok ilgi çekicidir. Sayın derleyicinin de belirttiği gibi, bu andlaşma T. B. M. M. nin tasvibine sunulmamıştır. Andlaşma metninde, andlaşmanın onbeş gün içinde taraflarca tasvip edildikten sonra yürürlüğe gireceği belirtilmiş ve Fransız hükümetince yapılacak tasvibin Türk hükümetinin de tasvibi sonucunu doğuracağı kararlaştırılmıştır. Sayın Soysal, Dışişleri Andlaşma Sicil defterinde bir kayıt bulunamadığını belirtmekte ve adı geçen andlaşmanın 1921 kasım ayı başında yürürlüğe girdiğini tahmin etmektedir. (s. 19) Adı geçen andlaşma Fransız hükümeti tarafından 28 ekim 1921 tarihinde tasvip edilmiş ve bu tasvip, Türk hükümetinin de *de plano* tasvibi sonucunu doğurmuştur. [Bk. *League of Nations Treaty Series, c. 54, s. 177*]. Bu duruma göre, 1921 Türk - Fransız İtilâfnamesi 28 ekim 1921 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sayın İsmail Soysal kitabının sonuna konu ve devletlere göre birer endeks koymamıştır. Böyle bir endeks belirli bahislerde araştırma yapmak isteyenlere çok yardımcı olurdu.

Ancak bu söylediklerimiz kitabın değerini düşürmemektedir. Aslında kitap, genellikle Düstur'da yayınlanmış belli başlı siyasî andlaşmalarımızı kolaylıkla el altında bulundurma ve bunlara istenildiği zaman başvurabilme imkânını sağlamaktadır. Bu bakımdan, kitabın milletlerarası münasebetler alanında öğrenim ve araştırma yapmak isteyenlerle tatbikatçılarımız tarafından yardımcı bir kaynak olarak kullanılacağı açıktır.

Kitabı ilgililere tavsiye eder; Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Müdürü olan sayın İsmail Soysal'dan özellikle Türkiyenin yayınlanmamış milletlerarası belgeleri üzerinde buna benzer başka çalışmalar bekleriz.